

درس ۱

محتوا - ساختار

برای درک بهتر هر اثر (شعر یا نثر) باید به دو بُعد آن توجه کنیم:

الف) محتوا: یعنی حرف و پیام آن اثر چیست؟ **ب) ساختار یا فرم (شکل بیرونی):** یعنی آن حرف و پیام چگونه بیان می‌شود؟

برای بررسی ساختار هر نوشته باید به این پرسش‌ها پاسخ دهیم:

- ۱- متن اثر به نظم است یا نثر؟ ۲- شیوه بیان «زبانی» است یا «ادبی»؟ ۳- واژه‌های متن ساده است یا دشوار؟ ۴- ...

درس ۲

ارکان تشبیه

تشبیه آن است که چیزی را از لحاظ داشتن صفتی به چیز دیگری مانند کنیم. هر تشبیه چهار رکن دارد، رکن اول (مشبه) کلمه ای است که آن را تشبیه می‌کنیم. رکن دوم (مشبه‌به) کلمه ای است که رکن اول را به آن تشبیه می‌کنیم. رکن سوم (وجه شبه) شباهت رکن اول و دوم است و معمولاً حذف می‌شود. رکن چهارم (ادات تشبیه) کلماتی است که تشبیه را برقرار می‌سازد (مانند، مثل، چون، هم چون، به سان و...). گاهی رکن چهارم هم حذف می‌شود؛ مثال:

علی (ع) در شجاعت مانند شیر بود. ← تشبیه کامل
 ۱ ۲ ۳ ۴ ۱
 تشبیه بدون وجه شبه ← تشبیه بدون وجه شبه

علی (ع) شیری در شجاعت بود. ← تشبیه بدون ادات تشبیه
 ۱ ۲ ۳ ۴ ۱
 تشبیه بدون وجه شبه و ادات تشبیه ← تشبیه بدون وجه شبه و ادات تشبیه

اضافه تشبیهی: اگر ابتدا مشبه‌به را بیاوریم و در پایان آن کسره بگذاریم و بعد مشبه را بیاوریم، اضافه تشبیهی ساخته‌ایم؛ مثال: دریای غم (یعنی غمی که مانند دریا است)، درخت دوستی، آینه دل
 توضیح: یافتن تشبیه و رکن‌های آن لازم است نه حفظ تعریف‌ها.

درس ۳

واج آرایی [نغمه حروف]

گاهی شاعر یا نویسنده حرفی را در یک بیت یا عبارت، چند بار تکرار می‌کند و این تکرار باعث زیباتر شدن شعر یا عبارت می‌شود؛ مانند: تکرار «ف» و «ر» در این عبارت: کشور ما همواره سرزمین سپند فرّ و فروغ و فرزادگی و فرهیختگی بوده است. و یا تکرار «خ» در این بیت سعدی: خیال خال تو با خود به خاک خواهیم برد که تا ز خال تو خاکم شود عبیرآمیز

درس ۴

فعل - اسم - نقش‌ها

تعریف فعل: فعل بخشی از جمله است که در باره انجام یک عمل، یا داشتن یک حالت، به ما اطلاعاتی می‌دهد.

فعل اصلی ترین بخش جمله است و معمولاً در پایان جمله می‌آید.

تعریف اسم: اسم کلمه ای است که برای نامیدن کسی، جانوری، گیاهی، مکانی یا چیزی به کار می‌رود؛ مانند: فرهاد، اسب، سیب، داستان، فروشنده و... **اسم** می‌تواند در جمله نقش نهادی، مفعولی، متممی، مسندی یا منادا داشته باشد ولی **فعل** فقط نقش فعلی دارد

درس ۶

ادبیات اندرزی یا تعلیمی

ادبیات تعلیمی به نوشته‌هایی گفته می‌شود که گوینده در آن‌ها، با بیان بایدها و نبایدها، راه بهتر زیستن و خوش بختی را به ما نشان می‌دهد. «بوستان» و «گلستان» سعدی، «مثنوی معنوی» مولوی و «کلیله و دمنه» نصرالله منشی از بهترین نمونه‌های ادبیات تعلیمی ایران به شمار می‌آیند.

درس ۷

گروه اسمی

گروه اسمی یک یا چند کلمه است که همه با هم یک نقش را در جمله ایفا می‌کنند؛ مثلاً در جمله زیر سه گروه اسمی مشخص شده‌اند:

معلم کتاب فارسی را به این دانش‌آموز کوشا داد.
 نهاد مفعول متمم

هر گروه اسمی در اصل یک اسم است (هسته) اما این اسم ممکن است با کلماتی دیگر گسترش یابد (وابسته‌ها)؛ مثلاً در گروه اسمی‌های جمله بالا معلم، کتاب و دانش‌آموز «هسته» هستند و کلمات دیگر «وابسته».

توضیح: گروه اسمی ممکن است یک کلمه باشد که همان هسته است. (مانند گروه اسمی معلم در مثال بالایی)

درس ۸

مثنوی (دوتایی)

مثنوی یا دوتایی شعری است که در هر بیت مصراع اول با مصراع دوم هم قافیه است و در بیت بعدی قافیه عوض می‌شود.

مثنوی بیشتر برای بیان داستان‌ها و مطالب طولانی به کار می‌رود.

مهم ترین مثنوی های فارسی: شاهنامه فردوسی، بوستان سعدی، مثنوی معنوی از مولوی، لیلی و مجنون از نظامی

درس ۹

صفت بیانی

هرگاه بخواهیم برای اسمی توضیحی بیاوریم؛ مثلاً رنگ، اندازه، جنس و... آن را بیان کنیم بعد از نقش نمای اضافه (کسره) از صفت بیانی استفاده می‌کنیم، در این صورت یک گروه اسمی شامل هسته و صفت بیانی خواهیم داشت. در نمونه‌های زیر برای قلم (هسته) چند صفت بیانی آورده‌ایم:

قلم آبی - قلم بزرگ - قلم چوبی - قلم خوب - قلم زیبا - قلم شکسته
 هسته صفت بیانی
 ترکیب وصفی

صفت بیانی معمولاً وابسته پسین است؛ یعنی پس از هسته آورده می‌شود.

توضیح ۱: به گروه اسمی شامل هسته و صفت، ترکیب وصفی می‌گویند.

توضیح ۲: اگر پس از هسته و نقش‌نمای اضافه، کلمه‌ای غیر صفت (اسم یا ضمیر) بیاوریم، به آن کلمه **مُضَافِ اَلیه** می‌گویند. در این حال، مجموع

هسته و مضاف‌الیه را ترکیب اضافی می‌گویند؛ مثال: قلم معلم قلم او

هسته مضاف‌الیه
 ترکیب اضافی

درس ۱۰

جناس

جناس آن است که نویسنده یا شاعر، کلماتی را بیاورد که دارای چند حرف هم جنس باشند، جناس انواعی دارد:

الف - جناس تام (همسان): تمام حروف و حرکات دو کلمه مانند یکدیگر است، اما معنی آن‌ها متفاوت.

بهرام که گور می‌گرفتی همه عمر دیدی که چگونه گور بهرام گرفت

ب - جناس ناقص (ناهمسان) حرکتی: دو کلمه فقط در حرکت‌ها با هم فرق دارند؛ مثال: دیده شیر است مرا، جان دلیر است مرا

زهره شیر است مرا، زهره تابنده شدم

پ - جناس ناقص (ناهمسان) اختلافی: دو کلمه فقط در یک حرف با هم فرق دارند؛ مثال: ای هدهد صبا به سبا می‌فرستم

بنگر که از کجا به کجا می‌فرستم

ت - جناس ناقص (ناهمسان) افزایشی: یکی از کلمه‌ها یک حرف بیشتر دارد؛ مثال: ای نام تو بهترین سرآغاز / بی نام تو نامه کی کنم باز

درس ۱۱

صفت اشاره - صفت شمارشی

صفت اشاره: کلمه‌های این، آن، همین، همان، چنین و چنان، وقتی قبل از اسم بیایند، صفت اشاره هستند. اسم بعدی معمولاً هسته است؛ مثال: این مرد - آن میز - همین دانش‌آموز - همان کتاب

صفت شمارشی: عددی که همراه اسم بیاید، صفت شمارشی است و آن اسم معمولاً هسته است.؛ مانند: چهار مدرسه - ششمین کلاس

صفت‌های اشاره همیشه و صفت‌های شمارشی که در این درس خواندیم، هر دو از وابسته‌های پیشین هستند؛ یعنی پیش از هسته آورده می‌شوند.

درس ۱۲

صفت پرسشی - صفت تعجبی

صفت پرسشی: اگر کلمه‌های پرسشی مانند، چه، چند، چندان، چقدر، چه اندازه، چطور، کدام و کدامین قبل از اسم بیایند و پرسشی را مطرح کنند، صفت پرسشی هستند، اسم بعدی معمولاً هسته است؛ مثال:

شما کدام ورزش را دوست دارید؟ در سال گذشته چند کتاب خوانده‌اید؟ چه شعری را دوست دارید؟

صفت پرسشی هسته

صفت پرسشی

صفت پرسشی

صفت تعجبی: کلماتی مانند چه، چقدر و عجب اگر قبل از اسم بیایند، و تعجبی را برسانند، صفت تعجبی هستند، اسم بعدی معمولاً هسته است؛ مثال:

چه گل‌هایی رویده‌اند! عجب سخنی گفتی!

صفت تعجبی هسته

صفت تعجبی هسته

توضیح: «چه» و «چقدر» اگر معنی پرسشی داشته باشند، صفت پرسشی و اگر معنی تعجبی داشته باشند صفت تعجبی هستند.

صفت‌های پرسشی و تعجبی هر دو از وابسته‌های پیشین هستند؛ یعنی پیش از هسته آورده می‌شوند.

درس ۱۳

کنایه

کنایه جمله یا عبارتی است که دو معنی دارد؛ معنی نزدیک و معنی دور، ولی مقصود گوینده معنی دور آن است؛ مثلاً وقتی شاعر می‌گوید «از گفته او مپیچ سر را» معنی نزدیک آن است که هنگام شنیدن سخن او (پدر) سر خود را نچرخان؛ اما مقصود شاعر معنی دور آن است؛ یعنی نافرمانی نکن.

درس ۱۴

ردیف

ردیف یک یا چند کلمه است که در آخر مصراع‌ها بعد از قافیه عیناً تکرار شود؛ مانند دو کلمه «خوش نباشد» در این بیت: گل بی‌رخ یار خوش نباشد بی‌باده بهار خوش نباشد

ردیف در شعر چه نقشی دارد؟ ۱- افزایش موسیقی شعر ۲- کامل کردن معنای هربیت و انتقال پیام نهایی آن

درس ۱۶

صفت مبهم

صفت مبهم: کلمه‌هایی مانند هر، همه، چند، چندین، چندان، فلان، برخی و بعضی، اگر قبل از اسم بیایند، صفت مبهم هستند، اسم بعدی معمولاً هسته است.؛ مثال: فلان کتاب را از بازار خریدم. چند مداد بر زمین افتاد.

صفت مبهم هسته

صفت مبهم هسته

توضیح: «چند» و «چندین» اگر معنی پرسشی داشته باشند، صفت پرسشی هستند و اگر معنای پرسشی نداشته باشند و منظور از آنها تعداد نامعینی باشد، صفت مبهم هستند. **صفت مبهم** از وابسته‌های پیشین است؛ یعنی پیش از هسته آورده می‌شود.

درس ۱۷

جای اجزای جمله در زبان‌های مختلف

محل اجزای جمله در زبان‌های مختلف با هم فرق دارد. مثلاً فعل در زبان انگلیسی معمولاً پس از نهاد و در زبان عربی ممکن است در آغاز جمله آورده شود؛ اما در زبان فارسی جایگاه فعل معمولاً در پایان جمله است. مترجمان هنگام ترجمه به فارسی، باید به این نکته توجه داشته باشند.

مقدمه و فصل ۱	❖ مستوره کردستانی : دیوان شعر ، تاریخ اردلان ❖ سعدی : کلیات سعدی (شامل گلستان ، بوستان و دیوان اشعار) ❖ قیصر امین پور : به قول پرستو ، تنفس صبح ، مثل چشمه مثل رود ، در کوچه آفتاب ، آینه‌های ناگهان ❖ ابوالقاسم قشیری : رساله قشیریّه ❖ قآنی شیرازی : پریشان
فصل ۲	❖ مصطفی رحماندوست : فوت کوزه‌گری ❖ میر جلال الدین کزازی : فرزند ایران ❖ فیض کاشانی : تفسیر صافی ، کتاب وافی ، شوق المهدی
فصل ۳	❖ حافظ : دیوان اشعار (بزرگ ترین غزلسرای ایران) ❖ محمد حبله رودی : جامع التمثیل ❖ محمد بن منور : اسرار التوحید ❖ جامی : دیوان اشعار ، بهارستان ، نَفحات الأَنس ، هفت اورنگ
فصل ۴	❖ سعدی : کلیات سعدی (شامل گلستان ، بوستان ، دیوان اشعار) ❖ قائم مقام فراهانی : منشآت ❖ حافظ : دیوان اشعار (بزرگ ترین غزلسرای ایران) ❖ محمود حکیمی : داستان هایی از زندگی امیر کبیر ، به سوی ساحل ❖ ابوالقاسم قشیری : رساله قشیریّه ❖ سلمان هراتی : از آسمان سبز
فصل ۵	❖ حمید سبزواری : سرود سپیده ، سرود درد ❖ جلال الدین محمد (مولوی یا مولانا) : مثنوی معنوی ، دیوان شمس ، فیه ما فیه ، مکتوبات ، مجالس سبعه ❖ سمعی : رَوح الارواح ❖ فدایی مازندرانی : مَقتل منظوم ❖ سنایی غزنوی : حدیقه الحقیقه ، کارنامه بلخ
فصل ۶ و نیایش	❖ شکسپیر : هملت ، اتللو ، مکبث ❖ لرد آویوری : در جست و جوی خوش بختی ❖ وحشی بافقی : فرهاد و شیرین ، ناظر و منظور ، خلد برین